

## DR PAUL WOSSIDLO (1836-1921)

### TARNOGÓRSKI FLORYSTA I DYDAKTYK

Tadeusz B. Hadaś (Zakład Nauk Przyrodniczych Instytutu Tarnogórskiego, Tarnowskie Góry)

Pamięć o osobach zasłużonych dla regionu częstokroć zanika w szerszych kręgach społeczeństwa. Utrzymuje się jednak w tradycji rodzin z nimi związanych. Nie inaczej jest ze wspomnieniami o dr. Paulu Wossidlo, szanowanym niegdyś botaniku, pedagogu i pierwszym dyrektorem obecnego II Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Staszica w Tarnowskich Górach. Pozostaje on bowiem obecnie w pamięci jedynie garstki osób, wśród których na szczególną uwagę zasługuje rodzina Gioldów, zamieszkująca od 1921 r. Paulsborn – posiadłość tarnogórskiego przyrodnika. Stary doktor Wossidlo z córką Anną, szwagrem dr Paulem Tschierske i wnukami na trwałe zapisał się w tradycji tej rodziny, wraz ze swoimi przyzwyczajeniami, głoszonymi przez siebie poglądami i charakteryzującą go nadzwyczajną kulturą osobistą.

Paul Wossidlo urodził się 11 maja 1836 r. w wielkopolskim Krotoszynie, w rodzinie fabrykanta Andreasa Daniela Wossidlo i Karoliny z domu Rüdenburg. Szkolne lata spędził w rodzinnym mieście, uczęszczając m.in. do miejscowej szkoły realnej. Jednakże naukę w klasie maturalnej podjął staraniem ojca w gimnazjum w Oleśnicy, którego abiturientem został w 1855 r.

Ojciec Paula, pragnąc zapewnić synowi gruntowne wykształcenie, zaproponował mu po maturze wstąpienie na Uniwersytet Wrocławski. Młody Paul wybrał Wydział Filozoficzny i od drugiego semestru postanowił poświęcić się wyłącznie studiom przyrodniczym. Miał on szczęście uczestniczyć w wykładach i konwersatoriach słynnych profesorów: botanika Heinricha Göpperta (1800-1884), zoologa Johanna Ludwiga Christiana Gravenhorsta (1777-1857), geologa Ferdinanda Roemera (1818-1891), czy chemika Roberta Wilhelma Bunsena (1811-1899). Duchowym ojcem i mistrzem Paula Wossidlo był światowej sławy botanik – profesor Göppert. Pod jego kierunkiem przyszły florysta napisał pracę doktorską na temat anatomii i fizjologii palm, pt. „Quaendam additamenta ad palmarum anatomiam”, której obrona odbyła się 8 sierpnia 1860 r.

Po ukończeniu studiów Wossidlo rozpoczął pracę dydaktyczną w gimnazjum w wrocławskim Zwingerze (ob. pl. Teatralny), gdzie w latach 1861-1870 pracował jako nauczyciel przyrody. Doskonaląc umiejętności pedagogiczne, napisał swój pierwszy podręcznik mineralogii, pt. „Grundriß der Mineralogie für Schulen”, wydany we Wrocławiu w 1869 r. Zajmował się wówczas także badaniem flory okolic Wrocławia i Oławy, przekazując zebrane



Dr Paul Wossidlo  
(1836-1921)

materiały zielnikowe do Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Doskonałe wyniki pracy pedagogicznej oraz ujawniony niezwykle talent dydaktyczny i pisarski dr Wossidlo były powodem zaproponowania mu w 1870 r. przez władze szkolne stanowiska dyrektora tworzonej właśnie szkoły realnej w Tarnowskich Górach. Trzydziestoletni Wossidlo, przeprowadzwszy się do nieznanego mu, położonego na kresach Śląska miasta, podjął się niezwykle trudnego zadania zorganizowania od podstaw szkoły, która nie posiadała własnego gmachu, korzystając jedynie z gościnny miejscowej szkoły górniczej. Niestety, wojna francusko-pruska (1870-1871), w której nowy dyrektor aktywnie uczestniczył, odsunęła na kilka lat ambitne plany wzniesienia monumentalnego budynku szkoły realnej – symbolu wzrostu prestiżu miasta, które w niedalekiej przyszłości (1873 r.) miało stać się siedzibą powiatu.

Dopiero w 1874 r. grono pedagogiczne wraz z uczniami przeprowadziło się do obszernego gmachu, wybudowanego u wylotu ul. Krakowskiej. Dyrektor Wossidlo mógł w pełni wykorzystać swoje umiejętności organizatorskie, dokonując m.in. systematycznych zakupów niezbędnych sprzętów i pomocy dydaktycznych dla licznych szkolnych gabinetów. Wiele z nich udało mu się pozyskać w formie darowizn od zamożniejszych mieszkańców Tarnowskich Gór, którzy widząc rozmach działań doktora, nie szczędzili szkole

funduszy i ochoczo przekazywali na jej potrzeby różne rodzinne pamiątki, jak np.: zbiór zasuszonych roślin alpejskich i złowionych w Austrii motyli, wypchane trofea myśliwskie, kość udową gada kopalnego, jajo strusia, czy dokumenty związane z historią miasta i jego obywateli. Starania dr. Wossidlo w krótkim czasie doprowadziły do powstania w „mieście gwarków” placówki oświatowej o wysokim poziomie nauczania, co znalazło wyraz w fakcie uznania tarnogórskiej szkoły realnej za jedną z najlepszych na Górnym Śląsku i rychłym przekształceniu jej w gimnazjum, co nastąpiło w 1882 r.

W Tarnowskich Górach Wossidlo dał się poznać z jednej strony jako doskonały dyrektor i organizator, z drugiej – jako wybitny pedagog i dydaktyk, zaś z innej – jako niezwykle pracowity i rzetelny przyrodnik i florysta.

Jego dbałość o wszechstronny rozwój intelektualny i fizyczny młodzieży miała swój wyraz m.in. w wybudowaniu obok szkolnego boiska sali gimnastycznej oraz utworzeniu w 1874 r. jedyne w mieście dydaktycznego ogrodu botanicznego, w którym obok kilkunastu drzew znalazły swe miejsce na rabatach dziesiątki gatunków roślin, występujących zarówno w stanie dzikim, jak i uprawianych w ogrodach. Utworzył on także w 1895 r. fundację (Wossidlo-Stiftung), której zadaniem było finansowanie kosztów kształcenia i utrzymania najbardziej uzdolnionych, a zarazem niezamożnych uczniów. Ponadto w trakcie wakacji udostępniał gimnazjalistom staw – kąpielisko, znajdujący się w jego podtarnogórskiej posiadłości. Poza kierowaniem szkołą, Wossidlo wykładał w wyższych klasach przyrodę, chemię, fizykę i język niemiecki, a w początkowym okresie istnienia szkoły także geografii, łacinę, historię i prowadził zajęcia z tzw. ćwiczeń cielesnych.

W jubileuszowym dla doktora i kierowanego przez niego gimnazjum 1895 roku, Wossidlo zorganizował huczne obchody dwudziestopięciolecia istnienia szkoły, wydając z tej okazji broszurę poświęconą dziejom tej placówki, pt. „Vorgeschichte des Königlichen Realgymnasiums zu Tarnowitz und Überblick über die ersten fünfundzwanzig Jahre seines Bestehens”. Wówczas także zakupił w Lasowicach posiadłość z trzema stawami, którą nazwał od bijącego tu czystego źródła – Paulsborn.

W Tarnowskich Górach i Paulsborn wyszły spod pióra dr. Wossidlo kolejne podręczniki dla szkół średnich, przy pomocy których wykształciło się kilka pokoleń młodzieży: „Lehrbuch der Naturgeschichte”, Bd. I: „Lehrbuch



# Flora von Tarnowitz

und

der angrenzenden Teile der Kreise

Beuthen, Gleiwitz und Lublinitz.



Zum Gebrauche

auf Ausflügen, in der Schule und beim Selbstunterricht

bearbeitet von

**Dr. Paul Wossidlo,**

Direktor des Königl. Realgymnasiums zu Tarnowitz.



Tarnowitz.

Verlag von A. Kothe  
1900.

der Zoologie" (Berlin 1886); „Lehrbuch der Botanik für höhere Lehranstalten" (Berlin 1887); „Leitfaden der Zoologie für höhere Lehranstalten", Teil I: „Die Tiere" (Berlin 1886, wyd. 19 – Berlin 1926), Teil II: „Der Mensch. Beschreibung des Baues der Verrichtungen seines Körpers, nebst Unterweisungen über die Gesundheitspflege" (Berlin 1894, wyd. 16 – Berlin 1923); „Leitfaden der Botanik für höhere Lehranstalten" (Berlin 1887, wyd. 18 – Berlin 1923), „Leitfaden der Mineralogie und Geologie für höhere Lehranstalten" (Berlin 1889, wyd. 2 – Berlin 1910) „Anfangsgründe der Mineralogie für Gymnasien, Realschulen und Bürgerschulen" (Berlin 1892). Warto podkreślić, że znakomite podręczniki botaniki i zoologii autorstwa dr Wossidlo wyprzedziły o przeszło 15 lat słynne książki dr. Otto Schmeila i do końca lat dwudziestych obecnego stulecia skutecznie z nimi konkurowały.

Dla śląskiej botaniki Wossidlo zasłużył się organizując w latach siedemdziesiątych XIX w. i realizując przez niespełna trzy kolejne dziesięciolecia program badań inwentaryzacyjnych flory powiatu tarnogórskiego. W pewnym sensie program ten stanowił kontynuację badań florystycznych okolic Tarnowskich Gór, rozpoczętych w latach czterdziestych XIX w. przez wrocławskiego botanika-amatora Maxa Wichurę (1817-1866), które jednak nie zostały ukończone. Obok dr Wossidlo, który wykonał większość prac inwentaryzacyjnych, w badaniach flory regionu tarnogórskiego brało udział kilku miejscowych nauczycieli, urzędników i farmaceutów, amatorsko zainteresowanych przyrodą. Materiały zielnikowe, będące wynikiem botanizowania, były w większości wysyłane do Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, dlatego też dane o rozmieszczeniu rzadkich gatunków roślin naczyniowych z terenu powiatu tarnogórskiego znalazły się w wydanej w 1881 r. „Flora von Schlesien..." autorstwa aptekarza Emila Fieka (1840-1897).

Zebrany materiał faktograficzny został opracowany przez dr Wossidlo w formie ujętego w ramy systematyki klucza do oznaczania pt. „Flora von Tarnowitz und der angrenzenden Teile der Kreise Beuthen, Gleiwitz und Lublinitz", który ukazał się w Tarnowskich Górach w 1900 r., stanowiąc jedyną do dziś florę regionu tarnogórskiego. Było to najważniejsze dzieło w karierze badawczej Paula Wossidlo, obejmujące przeszło 950 gatunków roślin naczyniowych wraz z licznymi stanowiskami.

Paul Wossidlo interesował się również geografią i geologią okolic Tarnowskich Gór, czego wyrazem było opublikowanie w 1891 r. pierwszej części monografii Płaskowyżu Tarnowickiego, pt. „Das Tarnowitzer Plateau nach seinen geographischen und naturwissenschaftlichen Beziehungen".

Dyrektor tarnogórskiego gimnazjum wiele czytał, a gromadząc sporych rozmiarów prywatny księgozbiór, starał zapoznawać się na bieżąco z nowinkami ze świata nauki i kultury, nie stroniąc jednocześnie od zagadnień historycznych. Efektem jego zafascynowania dziełami Alexandra von Humboldta (1769-1859) była praca pt. „Über den Naturgenuß" (1872), natomiast zainteresowanie życiem i działalnością francuskiego przyrodnika Georges-a Leclerca de Buffona (1707-1788) dało szkic biograficzny pt. „Buffon als Mensch, Gelehrter und Schriftsteller" (1884). Oprócz własnego księgozbioru, dr Wossidlo założył bibliotekę gimnazjalną, podzieloną na dwie części: nauczycielską i uczniowską, która była na bieżąco zaopatrywana w nowości wydawnicze z wielu dziedzin nauki i kultury.

Jak na dobrego przyrodnika przystało, Paul Wossidlo zgromadził zbiory złożone z minerałów, skał i skamieniałości, zielnika roślin naczyniowych i prawdopodobnie również zakonserwowanych i wypchanych zwierząt. Niestety, do dziś zachowała się jedynie znikoma część jego kolekcji w postaci kilkudziesięciu składek zielnikowych poznaczonych w słownym herbarium dydaktycznym tarnogórskiego gimnazjum, przechowywanym obecnie w Dziale Przyrody Muzeum Górnośląskiego (tzw. Herbarium Kutzi-Wossidlo). Prywatne zbiory biblioteczne, przyrodnicze i artystyczne (obrazy i rzeźby) dr. Wossidlo uległy zniszczeniu w maju 1921 r., w trakcie powstańczego napadu na jego posiadłość.

W dowód uznania za zasługi dla państwa i regionu, dr Wossidlo został w 1890 r. odznaczony pruskim Orderem Czerwonego Orła IV klasy, a w 1900 r. przeszedł w stan spoczynku, otrzymując jednocześnie zaszczytny tytuł tajnego radcy rządowego.

W okresie zasłużonej emerytury Paul Wossidlo znacznie rozbudował swoją posiadłość, tworząc niepowtarzalną oazę spokoju. Wybudował tu kilka przytulnych budynków, stworzył piękny ogród, przeniósł swoje zbiory i zorganizował salę zborną dla tarnogórskich wolnomularzy, których dzia-

łalność owiana była zasłoną tajemniczości.

Dr Wossidlo cieszył się powszechnym szacunkiem zarówno mieszkańców i władz Tarnowskich Gór, jak też nauczycieli i naukowców śląskich, czego dowodem były dedykowane mu artykuły naukowe i książki. Często proszono go o dokonanie rozmaitych ekspertyz, jak np. określenie materiałów, z jakich wykonane zostały stare płyty nagrobkowe i epitafia znajdujące się w tarnogórskim kościele farnym, na prośbę konserwatora zabytków Hansa Lutscha, który przeprowadzał w końcu lat osiemdziesiątych XIX w. inwentaryzację obiektów zabytkowych na Górnym Śląsku.

Najprawdopodobniej przynależność do masonerii była powodem tragicznych w skutkach wypadków, jakie rozegrały się w maju 1921 r. Walczący w okolicy Tarnowskich Gór powstańcy śląscy wdarli się do Paulsborn, dokonując napadu na posiadłość dr. Wossidlo. Zdewastowano ogród, z zabudowań zagrabiono cenniejsze przedmioty i żywy inwentarz, a resztę zniszczono. Sam doktor zmuszony był salwować się ucieczką i wraz z rodziną ukrył się u przyjaciół w mieście. Zajęcie Tarnowskich Gór przez powstańców uniemożliwiło 85-letniemu starcowi powrót do posiadłości. Wyrzucenie przypłacił ciężką chorobą.

Pozostający u kresu sił Paul Wossidlo został przewieziony do szpitala Ojców Bonifratrów we Wrocławiu, gdzie zmarł 27 lipca 1921 r. Pochowano go 30 lipca na niestniejącym obecnie cmentarzu parafii św. Bernardyna na wrocławskim Tarnogaju. Po śmierci dr Wossidlo jego córki, wobec niepewnej sytuacji politycznej panującej wówczas na Górnym Śląsku, sprzedały Paulsborn rodzinie Głodów, która posiadłość tę odbudowała z powstałych zniszczeń.

Wraz ze śmiercią doktora i zmianą przynależności państwowej Tarnowskich Gór, pamięć o nim zaczęła zanikać. Ostatecznie zapomniano o Paulu Wossidlo, podobnie jak o wielu innych znamienitych tarnogórzanach, po 1945 r., kiedy to wysiedlono ostatnich Niemców.

Doniosłe przemiany roku 1989, jakie miały miejsce w naszym państwie, pozwalają na przywrócenie pamięci zacnego i zasłużonego nie tylko dla „miasta gwarków" człowieka, jakim był niewątpliwie dr Paul Wossidlo – tarnogórski florysta i dydaktyk. □

